

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

1200-tallet omtales stedet af nogle historikere i forbindelse med, at Hviden Peder Ebbesen er frataget et fogedhverv. Det er ikke knyttet historiske begivenheder til stedet, og vi ved ikke, hvornår man er ophørt med at anvende tårnet, som næppe har været velegnet til normal beboelse.

Niels Engberg fra Nationalmuseet har nævnt det som en privatborg. Tilsvarende tårne er fundet ved Søborg (ærkebisp Eskil), Helsingborg og Slien (Knud Lavard). Da Ebbe var kongens marsk og Peder senere var foged på stedet, kan Bastrup lige så godt have været et kongeligt vagttårn som de senere tårne ved overfartsteder som Sprogø, Korsør og Nyborg. Når man ser, at Valdemar den Store på blypladen i sin grav senere fremhævede tårnet på Sprogø som en af sine 3 store indsatser, kan noget tyde på, at Bastrup-tårnet var af kongelige dimensioner.

Tårnet er opført ca. 1130 på nordsiden af Bastrup Sø på en høj banke uden naturlig beskyttelse mod nord og øst. Er opført som et cirkelrundt tårn af større marksten og udsmykket med frådsten – antageligt fra Vintre Mølle. Dimensionerne er usædvanlige, idet muren nederst er over 6 meter tyk. Formen minder om mottetypen, men der er ingen høj af betydning i forhold til det naturlige terræn – hvilket sikkert er baggrunden for de svære dimensioner. Adgangsdøren har derfor også ligget højt over terræn.

Fra tårnet kan man overskue vandskellet, hvor vejene fra Knardrup og Værebros krydsede Mølleåens tunneldal på vej nordpå via Lyng/Uggeløse. Det kunne tale for et kongeligt vagttårn, som gjorde vejtrafikken tryk ved passagen, da kongen havde ansvaret for vejsikkerheden på hærstrate og herredsvej.

Man har aldrig kunnet sejle til stedet i andet end kano. For det første har broer og mølledæmninger spærret, da Bastrup blev bygget, og for det andet viser russiske eksperimenter, at det lange træk af vikingskibe fra flod til flod er en myte.² Man brugte lette, fineragtige bådtyper uden mast og køl som bærbare både – og ellers omladning til pramme.

Langesøhus

Uggeløse Sogn SB 11 - Kendes fra et gavebrev i 1274, hvor ejerne var Hvider, nemlig Peder Ebbesen af Knardrups datter Cecilie og Esbern Snares oldesøn, Absalon Andersen.

Er opført på en holm på nordsiden af Langesø, som ligger i en tunneldal nord for Buresø – parallelt med denne. Der har været en firkantet borgbanke, som for hovedpartens vedkommende er afgravet i 1800-tallet. Adgangen har været fra nordøst, hvor der har været forborg og flere grave³.

Borgen lå i Uggeløse Sogn, og i et brev er de omliggende hovedgårde, Myretorp (Mørdrupgård), Birkholm og Lindholm nævnt.

Der har krydset en mindre vej for østenden af Buresø og Frynebro til Uggeløse.

---

² Fredrik Koivusalo, Vasabladet 2.8.1994

³ Vilh. Lorenzen i Årbog for Frederiksborg Amt 1949, samt Don Johansen 2003.

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

Slangerup

Slangerup var ifølge Kong Valdemars Jordebog fra 1230'erne kongeleg. Der skal have ligget en kongsgård, og Erik Ejegod skal være født som frillesøn af Sven Estridsen i byen. Derfor byggede sønnesønnen, Valdemar den Store, Danmarks første Cistercienser-nonnekloster i Slangerup. Der er ved udgravning fundet en del rester af klostret sydvest for den nuværende kirke, som er bygget i 1500-tallet. Derimod er der ikke fundet rester af kongsgården på samme sted ifølge Sognebeskrivelsen. Byen blev købstad i 1400-tallet.

Byen har ligget ved et vejstrøg over Græse Å, som med tiden blev hovedvej A6. Dalspærringerne er dog ikke markante på dette sted, som snarere har været præget af moser. Den væsentlige spærring for trafikken herude mod vest var Værebros Å før Værebros tid.

Græse

Græse Sogn SB 53 - Ejedes i 1300-tallet af Neb-familien, som befandt sig i udkanten af Hvidefamilien, idet Klipping-drosten Uffe Nielsen Nebs hustru var barnebarn af Ebbe Sunesen og hans mor af Strange/Gleichen-familien. Rigsråden Axel Lagesen Brock ejede stedet til sin død i 1498 sammen med Hillerødsholm og de tidligere Hvideejendomme Lindholm og Mørdrupgård – se Langesøhus. Det arvedes af Gøye-slægten.

Tårnfundament udgravet i 1994/95. Resten tilladt ødelagt i 1903 af Nationalmuseet. Rester fra 1100-tal til nedrivningen i 1580.

Lå på et højdedrag nord for den nuværende by i nærheden af vejovergangen over Græse Å.

Jørlunde

Jørlunde Sogn SB10⁴ - Ifølge DRB arvede Skjalm Hvides søn Toke 1/5 af Jørlunde svarende til hans ideelle arveanpart. Det antages derfor, at Skjalm havde ejet hele byen, hvilket harmonerer med Hvidernes besiddelser på egnen.

Stenkirken er bygget i frådsten omkring år 1100 med tidlige kalkmalerier. Den kan således være bygget af Skjalm Hvide.

På en ”Borrebanke” syd for åen ved Sørisingård omtalte Nationalmuseets berejser i 1890, at der var opløjet munkesten. Teoretisk kan det være Skjalm Hvides hovedgård – men man mener dog, at det var Hagerupgård et par kilometer mod vest.

Borrebanken ligger syd for noget, der antageligt har været en mindre sø. Den nord-sydgående vej til Slangerup må have gået vest om søen.

Jørlunde var herredsby for sletteområdet syd for det nordlige tunneldalsystem. Navnet var i 1085 ”Iurlundaherathi”, hvor ”iur” betød vildsvin⁵ – et helligdyr i jernalderen. Jørlunde er i øvrigt også stedet for den berømte offermose, Rappendam Mose, med offerhjul fra tidlig romersk jernalder.

⁴ Afsnittet baseret på SB10 og Vilh. la Cour 1968.

⁵ Kristian Hald 1968 s. 40.

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

Hagerupgård

Jørlunde Sogn SB 88 - Hagerup må på grund af navnet antages at have været et udflyttersted fra Jørlunde. Som det nævnes under Jørlunde, mener nogen, at Hagerup kan være Skjalm Hvides hovedgård i Jørlunde. Spor fra 1100-tallet bekræfter et anlæg fra den tid, men det er jo altså med det navn en selvstændigt gård eller landsby og ikke en del af den dokumenterede Hvidelandsby. Historisk kendes gården først fra 1367, hvor den ejedes af Erik Nielsen, som også ejede Hørningsholm. Derefter ejedes den af væbneren Bo Porse. Vi er således inde i kredsen af Jon Littles arvinger, centreret om Niels Eriksen Saltensee, som bl.a. arvede Hvidegods efter sin hustru, Kirsten Timmesdatter. Senere i 1400-tallet dukkede Rosengårdslægten op, som også forlenede Farumgård.⁶

Voldsted på næs på nordvestsiden med mønter fra begyndelsen af 1300-tallet, hvilket synes at svare til det udgravede anlæg, men der er også mønter fra begyndelsen af 1100-tallet. Udgravet 1992-1994, men arkæologerne synes generelt at have haft svært ved at datere voldanlæg og bygninger.

Vejstrøgene mod nord/syd har gået et stykke øst og vest for Hagerup Sø, hvor Jørlunde-/Sillebro Å dog næppe har frembudt de store forhindringer.

Veksø

Veksø Sogn SB 25 (Vicsyø 1397). Først kendte ejer af gods i Veksø i 1314 var Hviden Anders Andersen af den skånske Erland-gren, som pantsatte gods i Veksø. Sandsynligvis arv fra Margrethe Sunesen. Han var skånsk drost for Hertug Christoffer og blev henrettet i 1315 af Erik Menved. Derefter havde Veksø en omtumlet tilværelse indtil kongen forærede stedet til Helligtrekongers Kapel i Roskilde i 1459 – af ejere i 13-1400-tallet kan bl.a. nævnes Bo Dyre og Evert Moltke⁷.

Voldanlægget ligger på Egedalgårds jord på holm på nordvestsiden af den lille Løje Sø – tidligere måske en vig i en større sø ved Værebros Å, hvor vandstanden af Hedeselskabet er sænket ca. 1-2 meter siden vandmølletiden. Rester af munkesten. Detektorfund viser mønter fra anden halvdel af 1300-tallet⁸.

Veksø Kirke menes at være fra 1100-tallet. Øst for Løje Sø har der været en vanskelig passabel overgang over Værebros Å til Hove/Østrup.

Slagslunde

Gården er alene kendt fra Roskildebispens Jordebog, som en hovedgård (Exactio) på linie med Farumgård på 2½ bol med bl.a. Ganløse og Jørlunde under sig. Den kendes ikke fra andre sammenhænge.

---

⁶ Villh. la Cour 1968 s. 71.

⁷ Andersen 2006 s. 83-85.

⁸ Stenalt 2006 s. 39.

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

Teoretisk kan den stamme fra Hviderne, selv om placeringen er atypisk i forhold til de øvrige stormandsgårde, men den ligger lige ved hovedvejslinjen fra Værebro over Bastrup.

Værebro

Der kendes ingen stormandsgård ved Værebro, selv om stedet var den eneste egnede overgang over Værebro Å neden for Knardrup i middelalderen, men i oldtiden var der også et stenlagt ved en kilometer længere oppe, som spores i højrækkerne. Man kan antageligt se bort fra, at Saxo forbandt Frode Fredegod med stedet.

Hans Stiesdal har dateret den første bro til 1000-tallet⁹. Færgegårdens nylige datering af en ældre stolpe brugt i dette anlæg beviser ikke, at der lå en tidligere bro, da stolpen bl.a. kan have været benyttet i forbindelse med fundering af et vad.

Lokalt spekuleres der i, at Hedeselskabets sænkning af vandstanden i engene syd for Stenløse og Veksø i 1800-tallet har ændret landskabet betydeligt¹⁰. Det holder ikke stik, når man sammenligner med Videnskabernes Selskabs kort fra 1766, hvor blot Løje Sø (Hove Sø) var en del større. Vandmængden i åerne har naturligvis været større og landskabet generelt mere sumpet, men Værebro har hele tiden ligget i kote 2 og vandstanden i Veksø Mose er i dag kote 4, mens Knardrup-møllen i dag ligger i kote 6 med et hurtigt fald på 2 meter i området ved Snydebro. Vandstanden i Roskildefjord var maksimalt ½ meter højere i vikingetiden¹¹, så det ændrede ikke meget ved Værebro i kote 2. Opdæmningen ved Værebro-møllerne har maksimalt kunnet skabe sø op til Veksø. Ingen af disse forhold har altså påvirket Knardrup-områdets vandstand nævneværdigt. Man har antageligt kunnet sejle mindre både op til Snydebro eller Knardrup – det kan være baggrunden for navnet Knardrup (Knarretorp) – men der har næppe nogensinde sejlet større vikingskibe til Knardrup, og siden har bro og møller også spærret for småbåde direkte fra fjorden op ad åen. Det svarer til Lejre-arkæologen Tom Christensens udtalelser om, at man ikke har kunnet sejle til Lejre.

Åen har utvivlsomt været benyttet til transport i middelalderen, men det er sket med pramme og omlastning ved Værebro.

Knardrup

Ganløse Sogn SB 61. Jorden har måske tilhørt Skjalm Hvides søn Ebbe Skjalmsen, som bl.a. knyttes til Bastrup. I alt fald har man siden skrevet hans søn Sune Ebbesen til Knardrup, selv om han havde ejendomme mange andre steder. Efter hans død i 1286 fik hans søn Ebbe Sunesen hovedsæde på Knardrup, og det blev efter hans død i 1208 overtaget af sønnen Peder Ebbesen, som døde i 1256. Hans søn Torben (og måske en Peder) kendes først og fremmest fra Sorø-genealogien, som er et senere værk. De er noteret døde i 1274, og i alt fald deltog ingen af dem ved søsterens gavebrevsudstedelse på Langesøhus i 1276, hvor de burde have accepteret. Det vides således ikke, om søsteren Cecilie og hendes mand overtog Knardrup, men det blev under alle omstændigheder inddraget som forbrudt gods efter mordet på Erik Klipping i 1286. Det blev ikke senere tilbageleveret, hvilket harmonerer med, at ejeren var

---

⁹ Stiesdal

¹⁰ Andersen 2006.

¹¹ Bondesen 1982, Ulriksen 1998 og udtalelser fra Ole Crumlin Pedersen.

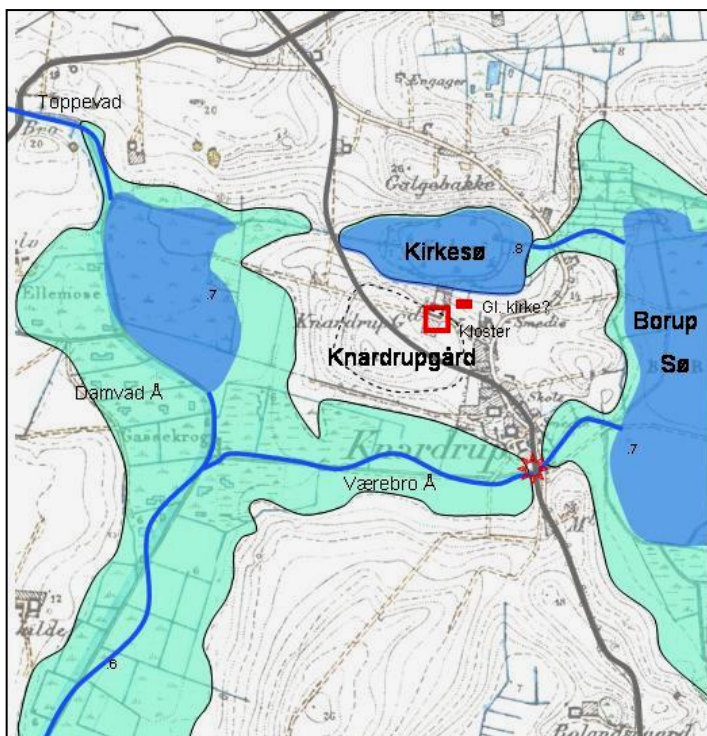
Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

Absalon Andersen, da han døde på tidspunktet for dommen i Nyborg og derfor ikke kan have indgået i Erik Menveds forlig med den norske konge om fred og tilbagelevering af gods til de fredløse, som var i eksil i Norge. I stedet blev Knardrup i 1326 skænket til Sorø Kloster af Kristoffer d. 2 og oprettet som nyt kloster. Barnum Eriksen af Skarsholm gjorde dog arvekrav på godset og smed munkene ud. Hans hustru var oldebarn af Jon Jonsen Little, og hun fastholdt det, indtil Valdemar Atterdag i 1343 fik det ført tilbage til munkene, hvor det forblev som kloster til reformationen.

Ved en udgravning i 1940 fandt man resterne af Knardrup Kloster¹² (påbegyndt i 1326) under og omkring den nuværende Knardrupgård, som har ligget på en holm omgivet af Kirkesø, Borup Sø, Værebros Å og Damvad Å. Stedet var således naturligt beskyttet uden behov for voldsomme forsvarsanlæg som ved Bastrup, men noget må der have været – når man sammenligner med samme ejerkreds's Langesøhus. Der er små tidlige bygningsrester tre steder på holmen, som antages at være ældre end klostret. Resten må være ødelagt i Erik Menveds tid eller ved bygningen af klostret – idet det dog skal bemærkes at tegningerne ikke hænger helt sammen med et firfløjet klosteranlæg. Ud mod Kirkesøen (nævnt i 1326) ligger fundamentet af en 8 meter bred bygning med en østlig tilbygning på 5½ meter. Det kunne minde om en romansk teglstenskirke fra Hvidernes tid. I stuehuset er i dag indmuret den såkaldte rosetsten, som menes at stamme herfra¹³. Udgravningen er dog dårligt dokumenteret, og der er tvivl om konklusionerne. Sagnet menes slået sammen med Ganløse, da klostret blev opført.

Kirkesøen var på den tid forbundet med Borup Sø mod øst. Det fremgår af Videnskabernes Selskabs kort fra 1766, at vejen fra Ganløse gik vest om Galgebakken og Kirkesøen til Knardrup og videre mod syd til Måløv over mølledæmningen. Vest for vejen løb Damvad Å, som løb sammen med Værebros Å lige vest for vandmøllen. Højrækkerne viser, at oldtidsvejen før overgangen ved møllen har gået på vestsiden af Damvad Å og krydset Værebros Å ved Snydebro.

Knardrupgård med søer (blå), moser (turkis) og veje rekonstrueret. Den romanske kirkes, klostrets og vandmøllens beliggenhed vist med rødt.

¹³ Hesbjerg 2006 s. 94-97.

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

Man har tidligere antaget, at vikingskibs-typerne kunne sejle op til Knardrup, men anlæggene ved Værebros har spærret. Der har alene været tale om lokale småbåde – se Bastrup og Værebros.

Jonstrup

Værløse Sogn SB 23. Se særligt notat herom. Hørte under Hjortholm Len.

Stedet ligger lige øst for den gamle oldtidsvej fra Lejre/Roskilde over Gammelvad og Sortemosen til Nordkysten – men på den anden side af Værebros Å.

Smørholm (Edelgave)

Smørum Sogn SB 40 og 100. Smørholm kendes fra Jon Littles datter Cecilie, som testamenterede Smørholm med tilliggende til Esrum Kloster i 1307. Klosteret ejede det frem til reformationen, og der opstod en lille landsby, Rompe, på stedet. Smørum sogn er samme navn som Smørholm.

Smørholm blev udgravet i 1996, hvor det viste sig at være et typisk anlæg med borgbanke og ladegårdsbanke inden for vold og grav i den forholdsvis flade Grønsø Ådal. Der er fundet tegl på stedet. Sandsynligvis er det et mottelignende anlæg fra slutningen af 1100-tallet eller begyndelsen af 1200-tallet. Hvad der skete med anlægget efter 1307 vides ikke.

Stedet ligger lige øst for den gamle oldtidsvej fra Lejre/Roskilde over Gammelvad og Sortemosen til Nordkysten.

Ledøje

Ledøje Sogn SB27 – Ledøje knyttes historisk til Jacob Sunesen af Møn (d. 1246), men hans primære interesse synes at have ligget på Møn og Stevns. Godset kendes bl.a. i forbindelse med hans sønnesøn, Jon Jonsen Little II, og arvestriden mellem dennes halvbror, Otto af Ravensberg og søstersønnen, grev Jacob af Nørrehalland.

Stormandsgården, som har ligget sammenbygget med den særprægede kirke, er ikke udgravet. Man har fundet enkelte rester af kakler mv. som tyder på, at gården nedbrændte.

Anlægsformen ligner ikke de øvrige i området, og det lå uden for alfarvej på fladen mellem Syvhøje og den store Porsemose, som her danner hovedvandskel mellem Hove Å og Store Vejleå.

Bytte (Katrineberg)

Sengeløse Sogn SB 92. Bytte og Sengeløse knyttes i 1300-tallet til Snubbeslægten, som var arvinger til Gyde Ebbesen – datter af Ebbe Skjalmsen og søster til Knardrupgrenen. Det gælder bl.a. Eskil Snubbe og hans datter, Margrethe af Sengeløse.

Anlægget er ikke fundet, men menes at ligge ved godset Katrineberg en kilometer nord for Sengeløse. Området er sumpet og velegnet til et af de typiske anlæg, men der ses ikke

Notat - Middelalder

Oversigt over omegnens stormandsgårde

umiddelbart nogen strategisk beliggenhed ved vejene, medmindre man ser på vejen mod København.

Hjortholm

Lyngby Sogn SB 1. Omtales første gang i 1275, da bispem udsteder et brev på Hjortholm. Antages opført samtidig med oprettelsen af Hjortholm Len i 1250, som var bispens største len efter Dragsholm. Blandt andet hørte Jonstrup under Hjortholm Len, men ikke Farumgård. Den har styret bispens møller (herunder Lanxebierg, Lughn, Ørvad og Brede, men ikke kongens Lyngby) langs nedre Mølleå, og har kunnet forsvare Hjortholm Mølle, som holdt Furesøens vand tilbage. En del breve blev underskrevet på Hjortholm i løbet af middelalderen, bl.a. af Dronning Margrethe. Blandt høvedsmændene blev Jep Mikkelsen af Hagerup nævnt i 1274. Høvedsmanden Peder Godske overgav borgen i 1535 under Grevens Fejde, da porttårnet og den østlige vægtergang var skudt i grus. Den blev ikke gennemført.

Borgen lå på en holm ved Mølleåens afløb fra Furesø med adgang fra nordøst. Udgravet i 1927, hvor det blev konstateret, at den i sin tid fortsatte ud i vandet, idet holmen er blevet eroderet af bølger. Øst for den nuværende vandgrav lå en ladegårdsholm og endnu en grav. Den er opført i munkesten med kampestensfundament, hvor kun fundamentet er tilbage. I fundamentet var bl.a. brugt en møllesten. Det er ikke konstateret, om der lå en tidligere gård med tilknytning til Lars Sunesens mølle, men den skal i givet fald være opført efter møllen, da vandstanden var lavere før møllernes tid – og p.g.a. møllestenen.

Forløberen var muligvis Lars Sunesens ejendom Langsøbjerg og Nymølle – se særskilt notat om Kollekolle.

Kilder:

Andersen, Nils Erik, 2006: Om Hvideslægten her på Egnen
Bondesen, Erling, 1982: Vandspejlshævninger i Roskilde Fjord
Cour, Vilhelm la, 1968: Naturparken mellem Farum og Slangerup
DRB: Danmarks Riges Breve
Hald, Kristian, 1968: Naturparken mellem Farum og Slangerup
Hesbjerg, Poul, 2006: Om Hvideslægten her på Egnen
Lorentzen, Vilhelm, 1941:
SB: Sognebeskrivelserne i Kulturarvsstyrelsens Database
Stenalt, Preben, 2006: Om Hvideslægten her på Egnen
Stiesdal, Hans, 1952: "Værebros Mølle" i Frederiksborg Amts Historiske Selskabs Årsskrift
Trap Danmark
Ulriksen, Jens, 1998: Anløbspladser